

STANISŁAW WITKOWSKI MS
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
<https://orcid.org/0000-0002-7282-1866>

Synoptyczne ujęcie roli Ducha Świętego w poczęciu Jezusa przez Maryję (Mt 1,18.20; Łk 1,35)

1. Kontekst poczęcia Jezusa – 2. Poczęcie Jezusa „z Ducha Świętego” (Mt 1,18.20) – 3. Tożsamość Ducha Świętego i Jego działanie względem Maryi (Łk 1,35a) – 4. Skutki nadprzyrodzonej interwencji: świętość i synostwo Boże Jezusa (Łk 1,35b)

Relacje o poczęciu Jezusa przez Maryję przekazują nam dwaj synoptycy Mateusz oraz Łukasz¹. Pierwszy zwraca się w swojej Ewangelii przede wszystkim do judeochrześcijan, drugi zaś głównie do etnochrześcijan. Narracja Mateusza ukazuje Maryję w cieniu Józefa, zgodnie z tradycją żydowską akcentującą osobę małżonka. Natomiast opis Łukasza uwydatnia postać Maryi, adekwatnie do jego teologii dowartościowującej znaczenie kobiety. Obydwaj synoptycy kładą nacisk na niezwykle charakter poczęcia Jezusa, podkreślając w nim aktywny udział Ducha Świętego². Mimo że ich wersje są odmienne, to jednak nie są przeciwstawne. Tekst

¹ Marek nie podejmuje tego tematu. Zaznacza jedynie w 6,3, że Jezus jest Synem Maryi. Pomińnięcie imienia ojca było w środowisku żydowskim znakiem, że syn był bez ojca albo jego matka nie miała męża. Por. Santi Grasso. 2003. *Vangelo di Marco. Nuova versione, introduzione e commento* (I Libri Biblici – Nuovo Testamento 2). Milano: Paoline, 157. Natomiast w kontekście Markowym uwaga o braku ojca wyraża lekceważenie okazane Jezusowi przez mieszkańców Nazaretu, dlatego tekst wymienia jedynie Jego Matkę i licznych braci oraz siostry. W ten sposób Marek ukazuje, że wielu obecnych w synagodze zrelatywizowało wyjątkowość Osoby Jezusa. Por. Benoît Standaert. 2011. *Marco: Vangelo di una notte, vangelo per la vita. Commentario Mc 1,1–6,13* (Testi e commenti 1). Bologna: Edizioni Dehoniane, 329; Artur Malina. 2013. *Ewangelia według świętego Marka: rozdziały 1,1–8,26* (Nowy Komentarz Biblijny 2/1). Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 363–364.

² Do omawianego tematu nawiązują w polskiej bibliistyce m.in.: Jan Łach. 2001. *Dziecię się nam narodziło. W kręgu teologii dzieciństwa Jezusa*. Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 32–39, 138–140; Stanisław Włodarczyk. 1983. „Zwiastowanie Maryi zapowiedzią nadejścia «pełni czasów»”.

Mateusza zostanie wzbogacony przez Łukasza. Studium doprowadzi do konkluzji, że to samo zagadnienie poruszane przez synoptyków nie powinno być odczytywane oddzielnie, lecz ujęte w perspektywie synoptycznej. Tajemnicze sformułowanie pierwszego ewangelisty: „z Ducha Świętego” zostanie bowiem oświetlone przez Łukasza, który sprecyzuje rolę Ducha Świętego w poczęciu Jezusa przez Maryję. Egzegeza tekstów zostanie przeprowadzona w ujęciu kanonicznym. Wpierw ukážemy, odwołując się do antropologii kulturowej, ogólny zarys dotyczący instytucji małżeństwa i praktyki rozwodowej w Izraelu, następnie przedstawimy po kolei obydwie wersje synoptyczne odnośnie do analizowanej przez nas kwestii. Później zaś skoncentrujemy się na skutkach zstąpienia i osłonięcia Maryi przez Ducha Świętego. Zakończenie przybliży nam Jego misterium w omawianym zagadnieniu.

1. Kontekst poczęcia Jezusa

Mateusz i Łukasz umieszczają wydarzenie, które jest przedmiotem badań, w kontekście pierwszego etapu małżeństwa Józefa z Maryją, czyli w czasie trwających jeszcze zaręczyn³. W okresie tym współżycie nie było dopuszczalne, chociaż bez wątplenia zdarzało się, jak to potwierdzają żydowskie pisma⁴. Mimo że małżonkowie jeszcze nie mieszkali razem, to jednak łączył ich wiążący kontrakt zawarty w obecności dwóch świadków. Mogła go rozwiązać jedynie śmierć współmałżonka albo rozwód jak w przypadku w pełni zawartego małżeństwa⁵. Podstawę rozwodu stanowiła niewierność⁶. Karą za cudzołóstwo popełnione z osobą zaręczoną była śmierć obojga winowajców (Por. Pwt 23,22-24). Poza tym, jeśli mąż

Ruch Biblijny i Liturgiczny 36 (3): 206–213; Stanisław Włodarczyk. 1988. Maryja w tajemnicy zwiastowania (Łk 1,26-38). W *Matka Odkupiciela. Komentarz do encykliki Redemptoris Mater*. Red. Stanisław Grzybek, 77–85. Kraków: Polskie Towarzystwo Teologiczne; Henryk Witczyk. 1999. „Bóg Ojciec a Maryja w Tajemnicy Zwiastowania”. *Salvatoris Mater* 2 (2): 113–131.

³ W czasie trwania zaręczyn, chociaż małżeństwo nie było jeszcze skonsumowane, kobieta już uchodziła za żonę (Por. Pwt 20,7; 38,30; Sdz 14,15) i mogła stać się wdową albo zostać ukarana za cudzołóstwo (Por. Pwt 22,23-24). Por. William D. Davies, Dale C. Allison. 2004³. *Matthew 1–7* (International Critical Commentary” 1). London – New York: T&T Clark, 199. Autor powołuje się na: *Jewamot* 4,10; 6,4; *Ketuwo* 1,2.

⁴ Por. John Nolland. 2005. *The Gospel of Matthew. A Commentary on the Greek Text* (The New International Greek Testament Commentary). Grand Rapids – Michigan – Cambridge: William B. Eerdmans, 92. Autor powołuje się na: *Ketuwo* 5,2; *Nedarim* 10,5.

⁵ Por. Richard T. France. 2008. *The Gospel of Matthew* (The New International Commentary on the New Testament). Grand Rapids – Michigan – Cambridge: Williams B. Eerdmans, 50. Autor powołuje się na: *Ketuwo* 4,2.

⁶ Por. France. 2008. *The Gospel of Matthew*, 50. Autor powołuje się na: *Ketuwo* 5,2; *Nedarim* 10,5.

chciał potajemnie anulować zawarty kontrakt, unikając w ten sposób publicznego oskarżenia żony o domniemane cudzołóstwo, to Miszna⁷ zezwalała w takim przypadku na rozwód przed dwoma świadkami⁸. Przypadek ten mógłby odnosić się do Józefa, który nie chcąc narażać Maryi na zniesławienie, zdecydował, aby ją potajemnie (λάθρα – „skrycie”, „ukradkiem”) oddalić (Mt 1,19)⁹.

2. Poczęcie Jezusa „z Ducha Świętego” (Mt 1,18.20)

W Mt 1,18 czytamy, że Maryja „znalazła się brzemienną za sprawą Ducha Świętego” (εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ πνεύματος ἁγίου), natomiast w Mt 1,20 Józef otrzymuje zapewnienie, że „z Ducha Świętego jest to, co się w Niej poczęło” (τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ πνεύματος ἔστιν ἁγίου). W obu przypadkach dostrzegamy w języku greckim brak rodzajnika określonego przed wyrażeniem „z Ducha Świętego”. Obserwacja ta skłoniła niektórych egzegetów, aby nie dozukiwać się w nim trzeciej Osoby Boskiej, lecz widzieć działanie stwórczego Ducha Bożego na wzór Rdz 1,1-2¹⁰. Należy jednak zauważyć, że syntagma πνεῦμα ἅγιον może występować z rodzajnikiem określonym: τὸ ἅγιον πνεῦμα (Mt 12,32), τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον (Mk 3,29; Łk 3,22) lub bez niego, jak w badanym przez nas Mt 1,18.20 (Por. także Łk 1,35a)¹¹. Dlatego opowiadamy się za rozumieniem Ducha Świętego w sensie trynitarnym – jako odrębnej Osoby objawionej w Nowym Testamencie¹².

⁷ Miszna zawiera przede wszystkim prawne normy postępowania, które opierają się na Torze albo z niej wypływają. Zbiór ten powstał około 220 r. po Chrystusie, ale istniał znacznie wcześniej w przekazie ustnym. Niektórzy twierdzą, że zebrano w nim tradycje sięgające nawet czasów Mojżeszowych. Por. Mariusz Rosik, Icchak Rapoport. 2009. *Wprowadzenie do literatury i egzegezy żydowskiej okresu biblijnego i rabinicznego* (Biblioteca Biblica). Wrocław: TUM, 118.

⁸ Por. France. 2008. *The Gospel of Matthew*, 51. Autor powołuje się na: Sota 1,1.

⁹ Por. William F. Albright, Christopher S. Mann. 1971. *Matthew. A New Translation with Introduction and Commentary* (The Anchor Bible 26). New York – London – Toronto – Sydney: Doubleday, 8.

¹⁰ Por. Daniel J. Harrington. 2007. *The Gospel of Matthew* (Sacra Pagina 1). Collegeville (MN): Michael Glazier, 34; Darrell L. Bock. 2008⁷. *Luke 1,1-9,50* (Baker Exegetical Commentary on The New Testament). Grand Rapids – Michigan: Baker Academic, 121. Autor powiela ten pogląd w odniesieniu do Łk 1,35a.

¹¹ Por. Friedrich Blass, Albert Debrunner, Friedrich Rehkopf. 1984¹⁶. *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, § 257, 2.

¹² Łukasz również w 1,35a ma na uwadze Osobę Ducha Świętego. Por. Hugolin Langhammer. 2005. *Ewangelia według św. Łukasza. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych* (Biblia Lubelska). Lublin: Wydawnictwo KUL, 61.

Podwójnie występujące w tekście ἐκ πνεύματος ἁγίου („z Ducha Świętego” – ww. 18,20) odgrywa wielkie znaczenie w narracji¹³. Przyimek ἐκ – „z” wskazuje m.in. na początek oraz przyczynę i pojawia się w wyrażeniach opisujących poczęcie i narodziny¹⁴. W Mt 1,18,20 podkreśla, że Dziecko pochodzi z Ducha Świętego. Tajemnicę tę wzmacnia dodatkowo fakt, że w języku greckim duch (πνεῦμα) jest rodzaju nijakiego, natomiast w hebrajskim הַיְהוָה (rûḥ) – żeńskiego¹⁵. Poza tym wyrażenie ἐν γαστρὶ ἔχειν kładzie nacisk bardziej na „bycie brzemienną” niż na „stanie się brzemienną”. Mamy zatem do czynienia z misterium, które nie jest jakimś kolejnym cudem, lecz cudem jedynym w swoim rodzaju¹⁶. Uwydatniają go także pasywne formy: εὐρέθη (dosł. „została znaleziona”, „znalazła się” – w. 18) oraz τὸ (...) γεννηθέν¹⁷ („to, co zostało (...) poczęte”)¹⁸. Obydwie podkreślają, że inicjatywa poczęcia nie należała do Maryi. Są to bowiem dwa *passiva theologica*, które nie wymieniając Boga ze względu na szacunek wobec Jego imienia, ukazują Jego działanie.

3. Tożsamość Ducha Świętego i Jego działanie względem Maryi (Łk 1,35a)

W narracji Łukasza czytamy w kontekście poczęcia Jezusa przez Maryję: „Duch Święty zstąpi na Ciebie i moc Najwyższego osłoni Cię” (πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι). W przytoczonym zdaniu zauważamy paralelizm pomiędzy wyrażeniami: „Duch Święty” oraz „moc Najwyższe-

¹³ Por. Donald A. Hagner. 1993. *Mathew 1–13* (Word Biblical Commentary 33A). Dallas (TX): Word Books, 17.

¹⁴ Por. Walter Bauer. 1971⁶. *Wörterbuch zum Neuen Testament*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 465, 3.

¹⁵ Por. Antoni Paciorek. 2004. *Ewangelia według świętego Mateusza: rozdziały 1–13* (Nowy Komentarz Biblijny 1/1). Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 94. W LXX przyimek ἐκ może odnosić się do męskiej roli, jeśli jest zastosowany w wyrażeniu ἐν γαστρὶ λαμβάνειν („począć w łonie”) albo συλλαμβάνειν („począć w łonie”, „zajść w ciążę”). Zazwyczaj nie pojawia się w zwrocie ἐν γαστρὶ ἔχειν w odniesieniu do mężczyzny (wyjątek stanowi Rdz 38,25). Por. Nolland. 2005. *The Gospel of Matthew*, 93.

¹⁶ Por. Nolland. 2005. *The Gospel of Matthew*, 94.

¹⁷ W stronie biernej, gdy podmiotem jest dziecko, wówczas γεννάω opisuje poczęcie lub narodziny. W w. 20 mamy wyrażenie do czynienia z poczęciem, natomiast w w. 16 tekst sugeruje znaczenie narodzin (ἐξ ἧς ἐγεννήθη Ἰησοῦς – „z której narodził się Jezus”; Por. Łk 1,35b).

¹⁸ Nolland uważa, że forma pasywna τὸ ... γεννηθέν („to, co zostało ... poczęte” – w. 20) ma prawdopodobnie na celu ponowne ukrycie rodzaju Dziecka aż do emfaticznego objawienia Go w w. 21. Por. Nolland. 2005. *The Gospel of Matthew*, 94. Nie wydaje się to jednak być pierwotnym zamysłem Mateusza. Autor natchniony chciał zapewne zaakcentować Bożą inicjatywę w poczęciu Jezusa przez Maryję.

go”, które objaśniają się wzajemnie¹⁹. Duch Święty jest zatem mocą Najwyższego, natomiast określenie „moc Najwyższego” wskazuje na Ducha Świętego. Πνεῦμα ἅγιον („Duch Święty”) jest w dalszej konsekwencji mocą Boga, ponieważ termin ὕψιστος („Najwyższy”) był Jego zastępczym określeniem, rozpowszechnionym w judaizmie palestyńskim²⁰.

Aktywność Ducha Świętego opisują w odniesieniu do Maryi dwa czasowniki: ἐπέρχομαι z przyimkiem ἐπί – „zstąpić na” oraz ἐπισκιάζω (σκιὰ – „cień”²¹) – „ocieniać”, „osłaniać”, „pokrywać cieniem”. Nie ma w nich żadnej zmysłowej konotacji²². Nigdy nie opisywały relacji cielesnych, ani też nie odnosiły się do poczęcia dziecka²³.

Pierwszy z nich znajduje swój ekwiwalent²⁴ w Dz 1,8: „Otrzymacie moc zstępującego na was Ducha Świętego” (λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ’ ὑμᾶς)²⁵. Moc Ducha Świętego odsyła nas do mocy Najwyższego, czyli do mocy Boga. Jej skutkiem będzie nowa rzeczywistość, która zaistnieje w uczniach. Staną się świadkami Zmartwychwstałego Pana²⁶. Również zstąpienie Ducha na Maryję sprawi w Niej bezprecedensową nowość. Będzie Matką Syna Bożego (por. w. 35b).

¹⁹ Por. Joseph A. Fitzmyer. 1981. *The Gospel according to Luke I–IX. A New Translation with Introduction and Commentary* (The Anchor Bible 26). New York – London – Toronto – Sydney – Auckland: Doubleday, 350; Léopold Sabourin. 1987. *L’Évangile de Luc. Introduction et commentaire*. Roma: Pontificia Università Gregoriana, 67.

²⁰ Por. François Bovon. 1989. *Das Evangelium nach Lukas: Lk 1, 1–9,50* (Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament 3/1). Zürich – Neukirchen-Vluyn: Benzinger/Neukirchener Verlag, 76.

²¹ Por. Franciszek Mickiewicz. 2011. *Ewangelia według świętego Łukasza: rozdziały 1–11* (Nowy Komentarz Biblijny 3/1). Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 117.

²² Por. Mickiewicz. 2011. *Ewangelia według świętego Łukasza*, 117.

²³ Por. Joseph A. Fitzmyer. 1973. „The Virginal Conception of Jesus in the New Testament”. *Theological Studies* 34: 569.

²⁴ Por. Gérard Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*. Roma: Città Nuova, 55.

²⁵ Takie samo połączenie czasownika z przyimkiem zauważamy w Iz 32,15 (LXX): ἕως ἄν ἐπέλθῃ ἐφ’ ὑμᾶς πνεῦμα ἄφ’ ὑψηλοῦ („Aż zostanie wylany na was Duch z wysokości”). Kontekst dotyczy odnowienia Izraela po powrocie z niewoli babilońskiej i przedstawia dobrodziejstwa Boże w obrazie pustyni, która po zstąpieniu Ducha miała stać się sadem. Tego typu tło wyklucza, aby w wyrażeniu ἐπελεύσεται ἐπί σε dopatrywać się eufemizmu opisującego aktywność seksualną. Por. Ian H. Marshall. 1978. *The Gospel of Luke* (The New International Greek Testament Commentary). Grand Rapids (MI): William B. Eerdmans, 70.

²⁶ Dz 1,8 stanowią najbardziej kompletną syntezę tematów zawartych w Dziejach Apostolskich. Mówią bowiem o roli Ducha Świętego, świadectwie apostołów o Jezusie, głoszeniu ogarniającym coraz szersze kręgi geograficzno-kulturowe. Cała ta pasterska misja wiąże się z mocą zstępującego na apostołów Ducha. Por. Gérard Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli. Commento esegetico e teologico*. Roma: Città Nuova, 95.

Drugi zaś czasownik, ἐπισκιάζω²⁷, znajduje w kontekście Łukasza swoje bliższe wyjaśnienie w scenie Przemienienia. Jego podmiotem jest obłok (Por. Łk 9,34), który zgodnie z tradycją biblijną wskazywał na obecność Bożą (Por. Wj 40,35²⁸.38; 1 Krl (LXX) 8,10-12)²⁹. Tak jak obłok (Bóg) osłonił trzech uczniów i objawił im synostwo Boże Jezusa³⁰, tak również moc Boga osłoni cieniem Maryję i wzbudzi w Niej życie – Jezusa, Syna Bożego.

Z powyższych analiz wynika wyraźnie, że Ojcem Jezusa jest Bóg Ojciec, który działa poprzez Ducha Świętego³¹.

4. Skutki nadprzyrodzonej interwencji: świętość i synostwo Boże Jezusa (Łk 1,35b)

Dalsza część w. 35 (διὸ καὶ τὸ γεννώμενον³² ἅγιον κληθήσεται υἱὸς θεοῦ) nie jest jasna z punktu widzenia gramatyki i dopuszcza różne przekłady: „Święte (ἅγιον), które się narodzi, będzie nazwane Synem Bożym” lub „To, co się narodzi, będzie Święte (ἅγιον), będzie nazwane Synem Bożym” albo „To, co się narodzi, będzie nazwane Święte (ἅγιον), Synem Bożym”³³.

²⁷ Czasownik ἐπισκιάζω występuje w Septuagincie 4 razy, a w Nowym Testamencie 5 razy. Natomiast w relacji do obłoku spotykamy go tylko raz w Biblii greckiej (Por. Wj 40,38) oraz 3 razy u synoptyków, za każdym razem w scenie przemienienia (Por. Mt 17,7; Mk 9,7; Łk 9,34).

²⁸ W Wj 40,35 czytamy: „I nie mógł Mojżesz wejść do Namiotu Spotkania, bo spoczywał (ἐπεσκιάζειν) nad nim obłok i chwała Pana wypełniła przybytek”. Tekst ten również można odnieść do Łk 1,35a. „Jak obłok – znak obecności Bożej – osłaniał Namiot Spotkania, tak moc Najwyższego osłoni (ἐπισκιάσει) Maryję. Jak chwała Boża wypełniła przybytek, tak Maryję wypełni życie Syna Bożego”. Stanisław Witkowski. 2008. *Maryja i Jej Syn w świetle Łk 1,26-38. W Maryja Matka Jezusa*. Red. Janusz Kręciński, 55. Kraków: Wydawnictwo La Salette.

²⁹ Chmura (obłok), światło, błyskawica, dym są motywami związanymi z teofanią. Na pustyni ludowi Izraela towarzyszył w nocy słup ognia, natomiast za dnia słup obłoku (Por. Wj 13,21-22). Obłok był znakiem obecności Bożej (Por. Wj 33,9-10; 40,38).

³⁰ Głos wydobywający się z obłoku jest głosem Boga (Por. Łk 3,22). Propozycja Piotra, aby mógł postawić trzy namioty, jest niewłaściwa z dwóch powodów. Po pierwsze, Piotr myślał, że może uczynić z chwały Bożej permanentną obecność; po drugie, stawiając trzy namioty, umieszczałby na tym samym poziomie Jezusa razem z Mojżeszem i Eliaszem. Interwencja Boga usuwa zatem wszelkie możliwe niezrozumienie. Tylko Jezus jest Synem Boga, Wybranym. Por. Luke T. Johnson. 2004. *Il Vangelo di Luca* (Sacra Pagina 3). Torino: Elledici, 140.

³¹ Por. Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca*, 55.

³² Rodzaj nijaki (τὸ γεννώμενον – „to, co jest narodzone, poczęte”) odnosi się prawdopodobnie do dziecka (τὸ τέκνον lub τὸ παιδίον). Forma γεννώμενον pochodzi od czasownika γεννάω – „dawać życie komuś” (rola ojca), „począć”, „zrodzić” (rola matki) i ma wydźwięk *futurum*, ponieważ anioł zwraca się do Matki Dziecka. Oznacza zatem w naszym kontekście „to, co się narodzi”.

³³ Por. Klemens Stock. 1990. *Le prime pericopi della storia dell'infanzia in Lc 1-2*. Roma: Pontificio Istituto Biblico, 130.

W pierwszym przypadku Święte (ἅγιον) jest podmiotem zdania, w drugim zakłada obecność czasownika „będzie” (ἔσται), w trzecim łączy się z czasownikiem „będzie nazwane” (κληθήσεται). Szyk zdania podpowiadałby, aby ἅγιον łączyć z czasownikiem κληθήσεται – „będzie nazwane”³⁴. Wówczas tytuł „Syn Boży” stanowiłby apozycję względem ἅγιον³⁵. Jednak najbardziej trafnie brzmi tłumaczenie z dwoma orzeczeniami: „będzie Święte (ἅγιον), będzie nazwane Synem Bożym”, ponieważ stanowi najlepszą paralełę względem „wielki” oraz „Syn Najwyższego” w w. 32: „Będzie On wielki i będzie nazwany Synem Najwyższego (οὗτος ἔσται μέγας καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται)”³⁶.

Skutkiem interwencji Ducha Świętego jest absolutna przynależność poczętego przez Maryję Dziecka do Boga, czyli świętość. Ogólnie brzmiący termin ἅγιον³⁷ („Święte”) zostaje bowiem doprecyzowany przez tytuł „Syn Boży”, będący także rezultatem działania mocy Najwyższego względem Dziewicy z Nazaretu. Zatem Dziecko będzie Święte w stopniu najwyższym, zdecydowanie przekraczającym konsekrację pierworodnych dla Pana (Por. Łk 2,23).

Występujące w w. 35b określenie „Syn Boży” stanowi kulminację wypowiedzi³⁸. Pojawia się po raz pierwszy w wersji Łukasza i wskazuje nie tylko na Mesjasza (Por. Łk 4,41; Dz 9,20.22), ale przede wszystkim na jedyną, niepowtarzalną więź Jezusa z Ojcem. Jezus jest Synem Boga w znaczeniu wyłącznym (Por. Łk 3,22; 9,35; 22,70), a nie szerokim, jak np.: aniołowie (Por. Hi 1,6), Izrael (Por. Wj 4,22; Pwt 14,1), wprowadzający pokój (Por. Mt 5,9), synowie zmartwychwstania (Por. Łk 20,36), wierzący w Chrystusa (Por. Ga 3,26).

W odróżnieniu od Mateusza (Por. 14,33; 16,16; 27,54) oraz Marka (Por. 15,39), Łukasz nie przypisuje nikomu spośród ludzi wyznania, że Jezus jest Synem Bożym. Jedynie Bóg (Por. 3,22; 9,35), anioł (Por. 1,32.35), diabeł (Por. 4,3.9), demony (4,41; 8,28) oraz sam Jezus (10,22; 22,70) stwierdzają tę prawdę.

³⁴ Por. Stock. 1990. *Le prime pericopi della storia dell'infanzia in Lc 1–2*, 130.

³⁵ Por. John Nolland. 1989. *Luke 1–9,20* (Word Biblical Commentary 35A). Dallas (TX): Word Books, 55.

³⁶ Por. Sabourin. 1987. *L'Évangile de Luc*, 67.

³⁷ Termin ἅγιον – („Święte”) występuje tylko jeden raz w Ewangelii Łukasza, w odniesieniu do Jezusa, jako mającego narodzić się Dziecka. Określenie ἅγιον powraca w Łk 2,23, gdzie dotyczy każdego dziecka płci męskiej „otwierającego łono”, czyli pierworodnego i poświęconego Panu (Por. Wj 13,2; 13,12.15). W Łk 4,34 dostrzegamy natomiast odnośnie do Jezusa tytuł ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ – „Święty Boga”, który jest jednym z pierwszych chrześcijańskich stwierdzeń na temat Jego boskości. Oznacza, że Jezus nosi w sobie Ducha Świętego. Por. Bock. 2008⁷. *Luke 1,1–9,50*, 433; Sabourin. 1987. *L'Évangile de Luc*, 139.

³⁸ Por. Marshall. 1978. *The Gospel of Luke*, 71.

Być może Łukasz uważał ten tytuł za zbyt tajemniczy, aby mogli wypowiadać go zwykli ludzie³⁹.

Wiara pierwszych wspólnot łączyła Boże Jezusa z Jego zmartwychwstaniem. W Rz 1,3b-4a czytamy: „[3a: *Jest to Ewangelia* o Jego Synu] – pochodzącym według ciała z rodu Dawida, ustanowionym według Ducha Świętości przez powstanie z martwych pełnym mocy Synem Bożym – [4b: o Jezusie Chrystusie, Panu naszym]”⁴⁰. Stwierdzenie Łukasze wyznaje natomiast, że Jezus jest Synem Bożym od samego poczęcia, a nie tylko poprzez swoje zmartwychwstanie. Mamy zatem tutaj do czynienia z rozwojem chrystologicznej myśli. Wiara chrześcijańska nigdy nie miała charakteru statycznego. Zawsze dokonywało się w niej nieustanne pogłębianie misterium, w które się wierzy⁴¹.

*

Synoptycy Mateusz i Łukasz zgodnie stwierdzają, że poczęcie Jezusa przez Maryję dokonało się za sprawą Ducha Świętego. Obydwaj autorzy natchnieni stają wobec misterium i odczuwają respekt wobec tajemnicy oddziaływania Ducha Świętego na Maryję. Usiłują przekazać to, co jest nieprzekazywalne drogą ludzkiej komunikacji. Mateusz dwukrotnie posługuje się formułą „z Ducha Świętego”. Nie wyjaśnia, jaka jest Jego tożsamość. Zwraca się przede wszystkim do nawróconych Żydów, dla których określenie Duch Święty (שֶׁנֶהוּ הַדּוּחַ הַקֹּדֶשׁ – rû^{ah} qōdēš) nie było obce

³⁹ Por. Sabourin. 1987. *L'Évangile de Luc*, 68. Wyjątek stanowi Łk 22,70, gdzie w kontekście procesu żydowskiego członkowie sanhedrynu zadają Jezusowi pytanie: „Więc Ty jesteś Synem Bożym?”. Brak w usłyszanej odpowiedzi zaprzeczenia sprawił, że sanhedryn uznał ją za wystarczającą, aby Go skazać.

⁴⁰ Wersety Rz 1,3b-4a antycypują centralizm Chrystusa w Ewangelii Pawłowej i zawierają jeden z najbardziej znaczących tekstów przed-Pawłowych. Fakt, że ww. 3-4 nie pochodzą od Pawła, potwierdza zastosowane w nich słownictwo. Forma ὀρισθέντος (od czasownika ὀρίζω – „ustanawiać”, „wyznaczać”) jest Pawłowym *hapax legomenon*; zmartwychwstanie oddaje termin ἀνάστασις, który rzadko występuje u Pawła (8 razy), w przeciwieństwie do czasownika ἐγείρω, opisującego zwycięstwo nad śmiercią (41 razy); odniesienie do Dawida jako imienia własnego nie znajduje odpowiednika w wielkich Listach Pawłowych (z wyjątkiem Rz 1,4, natomiast w Rz 4,6; 11,19 Dawid jest metonimią Psalmów); wyjątkowy charakter posiada także syntagma „Duch Świętości”, nigdzie niespotykana w biblijnej grece; również formuła ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν („przez zmartwychwstanie z umarłych”) nie jest Pawłowa, ponieważ apostoł preferuje wyrażenie: ἠγέρθη/ ἐγερθεῖς/ ἐγείρας ... ἐκ νεκρῶν („zmartwychwstał/powstał/wskrzesił ... z umarłych” – np. Rz 6,4,9; 8,11). Istnieją więc poważne racje, aby Rz 1,3b-4 uznać za tekst przed-Pawłowy. Por. Antonio Pitta. 2001. *Lettera ai Romani. Nuova versione, introduzione e commento* (I Libri Biblici – Nuovo Testamento 6). Milano: Paoline, 47–48). Przytoczone wyznanie wiary kładzie nacisk na tytuł „Syn Boży”, który w tekście stanowi punkt dotarcia. Por. Romano Penna. 2004. *Lettera ai Romani: IRm 1–5. Introduzione, versione, commento* (Scritti delle origini cristiane 6). Bologna: Edizioni Dehoniane, 97. Formuła przed-Pawłowa nie neguje, że Jezus Chrystus był już Synem Bożym w czasie swego ziemskiego życia, jednak wyraźnie podkreśla, że został Nim ustanowiony od swego zmartwychwstania. Por. Penna. 2004. *Lettera ai Romani*, 98; Por. także: Pitta. 2001, *Lettera ai Romani*, 49.

⁴¹ Por. Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca*, 56, przyp. 81.

(Por. Ps 51,13; Iz 63,10). Wiązało się bowiem z Duchem Boga. Mateusz niczego nie dopowiada do tradycyjnego rozumienia Bożego Ducha. Dopiero w zakończeniu Ewangelii (Por. 28,19) wyraźnie daje do zrozumienia, że Duch Święty jest odrębną od Ojca Osobą i tym samym daje światło, jak należy rozumieć wyrażenie „z Ducha Świętego” w 1,18.20.

Łukasz zaś adresując swoje dzieło głównie do nawróconych z pogaństwa, przybliżył im od razu rzeczywistość Ducha Świętego. Dzięki zastosowanemu paralelizmowi daje poznać swoim czytelnikom nie tylko odrębność Osoby Ducha Świętego, lecz także Jej więź z Ojcem. Duch bowiem jest Jego mocą, która zstępuje i osłania cieniem.

Poczęcie Jezusa, owszem, dokonało się za sprawą Ducha, ale źródłem działania był Ojciec, dlatego Dziecko, które miało się narodzić, od samego początku ludzkiego życia będzie Święte i nazwane Synem Bożym. Duch Święty pełnił zatem rolę „osobowej przyczyny” w dziele, którego głównym Autorem był Ojciec. Prawdę tę akcentuje Łukasz, natomiast Mateusz pomija ją milczeniem. Dlatego też otrzymujemy kolejne potwierdzenie, że teksty synoptyczne należy zestawiać obok siebie, ponieważ to samo wydarzenie ukazane w jednej wersji nie przeciwstawia się drugiej, lecz ją ubogaca.

*

Bibliografia

- Albright William F., Christopher S. Mann. 1971. *Matthew. A New Translation with Introduction and Commentary* (The Anchor Bible 26). New York – London – Toronto – Sydney: Doubleday.
- Bauer Walter. 1971⁶. *Wörterbuch zum Neuen Testament*. Berlin – New York: Walter de Gruyter.
- Blass Friedrich, Debrunner Albert, Rehkopf Friedrich. 1984¹⁶. *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Bock Darrell L. 2008⁷. *Luke 1, 1–9, 50* (Baker Exegetical Commentary on The New Testament). Grand Rapids (MI): Baker Academic.
- Bovon François. 1989. *Das Evangelium nach Lukas: Lk 1, 1–9, 50* (Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament 3/1). Zürich – Neukirchen-Vluyn: Benzinger/Neukirchener Verlag.
- Davies William D., Allison Dale C. 2004³. *Matthew 1–7* (International Critical Commentary 1). London – New York: T&T Clark.
- Fitzmyer Joseph A. 1981. *The Gospel according to Luke I–IX. A New Translation with Introduction and Commentary* (The Anchor Bible 26). New York – London – Toronto – Sydney – Auckland: Doubleday.

- Fitzmyer Joseph A. 1973. „The Virginal Conception of Jesus in the New Testament”. *Theological Studies* 34: 541–575.
- France Richard T. 2008. *The Gospel of Matthew* (The New International Commentary on the New Testament). Grand Rapids (MI) – Cambridge: Williams B. Eerdmans.
- Grasso Santi. 2003. *Vangelo di Marco. Nuova versione, introduzione e commento* (I Libri Biblici – Nuovo Testamento 2). Milano: Paoline.
- Hagner Donald A. 1993. *Mathew 1–13* (Word Biblical Commentary 33A). Dallas (TX): Word Books.
- Harrington Daniel J. 2007. *The Gospel of Matthew* (Sacra Pagina 1). Collegeville (MN): Michael Glazier.
- Johnson Luke T. 2004. *Il Vangelo di Luca* (Sacra Pagina 3). Torino: Elledici.
- Langkammer Hugolin. 2005. *Ewangelia według św. Łukasza. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych* (Biblia Lubelska). Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Lach Jan. 2001. *Dziecię się nam narodziło. W kręgu teologii dziecięctwa Jezusa*. Częstochowa: Edycja Świętego Pawła.
- Malina Artur. 2013. *Ewangelia według świętego Marka: rozdziały 1, 1–8, 26* (Nowy Komentarz Biblijny 2/1). Częstochowa: Edycja Świętego Pawła.
- Marshall Ian H. 1978. *The Gospel of Luke* (The New International Greek Testament Commentary). Grand Rapids (MI): William B. Eerdmans.
- Mickiewicz Franciszek. 2011. *Ewangelia według świętego Łukasza: rozdziały 1–11* (Nowy Komentarz Biblijny 3/1). Częstochowa: Edycja Świętego Pawła.
- Nolland John. 1989. *Luke 1–9, 20* (Word Biblical Commentary 35A). Dallas (TX): Word Books.
- Nolland John. 2005. *The Gospel of Matthew. A Commentary on the Greek Text* (The New International Greek Testament Commentary). Grand Rapids (MI) – Cambridge: William B. Eerdmans.
- Paciorek Antoni. 2004. *Ewangelia według świętego Mateusza: rozdziały 1–13* (Nowy Komentarz Biblijny 1/1). Częstochowa: Edycja Świętego Pawła.
- Penna Romano. 2004. *Lettura ai Romani: IRm 1–5. Introduzione, versione, commento* (Scritti delle origini cristiane 6). Bologna: Edizioni Dehoniane.
- Pitta Antonio. 2001. *Lettera ai Romani. Nuova versione, introduzione e commento* (I Libri Biblici – Nuovo Testamento 6). Milano: Paoline.
- Rosik Mariusz, Rapoport Icchak. 2009. *Wprowadzenie do literatury i egzegezy żydowskiej okresu biblijnego i rabinicznego* (Biblioteka Biblica). Wrocław: TUM.
- Rossé Gérard. 1998. *Atti degli Apostoli. Commento esegetico e teologico*. Roma: Città Nuova.
- Rossé Gérard. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*. Roma: Città Nuova.
- Sabourin Léopold. 1987. *L'Évangile de Luc. Introduction et commentaire*. Roma: Pontificia Università Gregoriana.
- Standaert Benoît. 2011. *Marco: Vangelo di una notte, vangelo per la vita. Commentario Mc 1, 1–6, 13* (Testi e commenti 1). Bologna: Edizioni Dehoniane.

- Stock Klemens. 1990. *Le prime pericopi della storia dell'infanzia in Lc 1-2*. Roma: Pontificio Istituto Biblico.
- Witczyk Henryk. 1999. „Bóg Ojciec a Maryja w Tajemnicy Zwiastowania”. *Salvatoris Mater* 2 (2): 113–131.
- Witkowski Stanisław. 2008. Maryja i Jej Syn w świetle Łk 1,26-38. W *Maryja Matka Jezusa*. Red. Janusz Kręcidło, 38–61. Kraków: Wydawnictwo La Salette.
- Włodarczyk Stanisław. 1983. „Zwiastowanie Maryi zapowiedzią nadejścia «pełni czasów»”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 36 (3): 206–213.
- Włodarczyk Stanisław. 1998. Maryja w tajemnicy zwiastowania (Łk 1,26-38). W *Matka Odkupiciela. Komentarz do encykliki „Redemptoris Mater”*. Red. Stanisław Grzybek, 77–85. Kraków: Polskie Towarzystwo Teologiczne.

*

Streszczenie: Artykuł opiera się na analizie trzech wersetów (Mt 1,18.20; Łk 1,35), które traktują o roli Ducha Świętego w poczęciu Jezusa przez Maryję. Mateusz dwukrotnie posługuje się formułą „z Ducha Świętego”, natomiast Łukasz stosuje w tym kontekście paralelę wskazującą, że Duch Święty jest mocą Najwyższego, czyli Boga. Duch Święty jest w tych tekstach odrębną Osobą, mającą więź z Ojcem i działającą w Jego imieniu. Dlatego poczęte Dziecko będzie Święte i nazwane od samego poczęcia Synem Bożym. W ten sposób tekst Mateuszowy otrzymuje pełniejsze zrozumienie, gdy jest odczytany w perspektywie Łukaszej.

Słowa kluczowe: Duch Święty, Najwyższy, zstępować, ocieniać, Syn Boży.

Abstract: A Synoptic Approach to the Role of the Holy Spirit in the Conception of Jesus through Mary (Matt 1:18.25; Luke 1:35). The article is based on the analysis of three verses (Matt 1:18.20; Luke 1:35), which deal with the role of the Holy Spirit in the conception of Jesus through Mary. Matthew uses the formulation “by the Holy Spirit” twice. Luke, in this context, uses a parallel indicating that the Holy Spirit is the power of the Most High that is God. The Holy Spirit is in these texts a separate Person having a relationship with the Father and acting on his behalf. Therefore the conceived Child will be Holy and called God’s Son from the moment of conception. In this way, the version of the text by Matthew receives a fuller understanding when read from the perspective of Luke.

Keywords: Holy Spirit, the Most High, descend, shade, Son of God.

